

Trpělivost

Jednou z významných rodičovských i učitelských vlastností ovlivňujících výsledky edukace dítěte je trpělivost. Ze stejné skupiny jsou i vytrvalost a důslednost. Zodpovědnost těchto důležitých dospělých za to, že naučí dítě konkrétním dovednostem, vlastně ani jiný přístup nedovoluje.

Neříkáme proto: „On se to pořád nemůže naučit,“ ale: „My ho to stále nejsme s to naučit!“ Znalosti a dovednosti podstatné pro život učíme dítě tak dlouho, až je naučíme. Někdy se mu podaří zvládnout něco hned napoprvé a od té chvíle se mu vede napořád. Většinou však musíme absolvovat mnoho opakování, neúspěšných pokusů, překonávat odpor dítěte, povzbuzovat je, aby nerezignovalo, chválit i odměňovat i za poměrně malé pokroky, poskytovat faktickou pomoc, lákat na radostnou budoucnost... Rozhodně však této chvíli nepomáhá okřídlená slova „už by měl...“ Existují sice jednotlivé zkušenosti rodičů, podle nichž dramatický jednorázový nátlak z jejich strany nebo izolovaný silný zážitek dovedly dítě k trvalému osvojení dovednosti, nicméně nejde o řešení systematicky využitelné. Riziko neúspěchu je příliš velké. Podobně funguje přístup: „Hodte ho do vody.“ Ten také opravdu v některých případech zapůsobí rychle a účinně, jindy však zůstane bez většího výsledku, ovšem občas má i fatální negativní následky. Někdy se pak s nimi „postížený“ jedinec v dílčí oblasti neúspěšně vyrovnává po celý život. Vzhledem k tomu, že nedokážeme spolehlivě předpovědět, která varianta nastane u konkrétního dítěte v konkrétní situaci, jde o velice riskantní až nebezpečný výchovný přístup, který nemohu doporučit.

Pozitivní očekávání

Samotná trpělivost však může být nedostatečná, proto je třeba ji doplňovat na straně dospělých vytrvalostí, důsledností a podle mého přesvědčení i laskavým nátlakem. Pro morální podporu rodičů i dítěte je dobré všimati si lidí kolem sebe, kteří dokázali překonat závažné handicapy právě trpělivostí, usilovnou snahou, vytrvalostí, nezměrným úsilím. Když už má dítě za sebou alespoň malý kousek života, nezapomínáme mu připomínat, co všechno už se naučilo! Není marné vzpomenout občas, kolik úsilí nás samotné stálo naučit se i jednoduchou dovedností. Samozřejmostí je i trvalá víra dospělých v úspěch vlastního působení i ve schopnosti dítěte (pozitivní očekávání, Pygmalion efekt), která

jde s trpělivostí ruku v ruce. Přitom víc zdůrazňujeme usilovnou práci, překonávání překážek než vrozené schopnosti či talent. Utváření charakteristik člověka totiž probíhá celý život a většinou vyžaduje permanentní úsilí – ve věku dětském mají plnou odpovědnost dospělí, postupně přebírá aktivitu samo dítě a v dospělosti už je vše jen na něm a na jeho úsilí. Výsledky se někdy dostaví za hodně dlouho (pravda, někdy taky ne), až je člověku líto, že to nezvládl dřív.

Dítě potřebuje být rovněž trpělivé (v některých situacích můžeme uvádět, že dokáže odolat uspokojení), ale netrpělivý vychovatel je trpělivosti nenaučí. Spousta problémů tak při výchově vzniká zcela zbytečně jen proto, že my dospělí nejsme dostatečně trpěliví. Přitom sami velmi dobře z vlastní zkušenosti víme, jak snadno začneme zmatkovat, kazit, používat silná slova, nic nechápeme, dokonce se uzavřeme do sebe, když nás někdo při práci znervózuje nebo „povzbuzuje“ zcela nefunkčními floskulemi („dělej, dělej, propánil“), když nám stojí za zády a dívá se nám pod ruce. „Taková jednoduchá věc, to zvládneš, nic na tom není, to seš tak bl...“, že ani to nedokážeš, zkus to ještě jednou a nevztekej se. Co z tebe bude, ty seš celá máma!“ Kolikrát i učitelé zhoršují výkonnost dítěte svou netrpělivostí a zcela nefunkčními výzvami: „No tak dělej už, kdo na tebe má pořád čekat, všichni musíme čekat na Pavlíka, než se uráčí obléknout.“

Žádný učený z nebe nespádá

Nicméně po samotném dítěti samozřejmě trpělivost vyžadujeme, protože alespoň v této chvíli chápeme, že dovednost, kterou jsme sami u sebe na odpovídající úroveň dovedli za dlouhou dobu, nemůže dítě zvládnout za pár minut. Jenže zatímco my jsme si na leccos museli přijít sami, dítěti často chceme cestu usnadnit, aby nemuselo všechno vymýšlet a zkoušet samo. Takže mu pomáháme, radíme mu, nabízíme správná řešení. Když po pár opakováních to dítěti nejde podle našich představ, dokonce si chce dělat věci po svém a navíc úplně špatně, tak trpělivost ztratíme a začneme hledat důvody, kde je chyba,

nebo rezignujeme. U takto netrpělivých dospělých se jedná o absolutní ztrátu paměti (pokud nejsou géniové, kteří se dosud všechno naučili dokonale na první pokus) i vcítění do psychiky dítěte. Netrpělivost by v žádném případě neměla vyplývat ani z toho, že „už jsme dítěti stokrát řekli“, že má něco udělat a ono to stejně nedělá. Podstatný je výsledek našeho výchovného působení a ne vložený čas a energie. Jestliže dítě něco zatím nezvládlo, musíme se snažit dál.

Za naší netrpělivostí také stojí určité „teoretické“ chápání dítěte. U miminka rozumíme tomu, že neumí skoro vůbec nic, je absolutně netrpělivé, že chce všechno hned, víme, že samo se to nenaučí, přijímáme tedy zodpovědnost za jeho učení. Ve chvíli, kdy se rozhodneme, že dítě už je velké, což může být i ve dvou letech, změním výrazně svůj přístup. Někdy jsme i přesvědčení, že dítě to snad dělá schválně, když se mu opakovaně nedaří zvládnout takovou jednoduchou činnost. Netrpělivost při učení dítěte rozhodně není osobnostní vlastnost dospělého, jak občas rodiče vykládají, ale právě odraz konkrétního přístupu a specifického chápání dítěte. Patrně je v pozadí pohled na dítě jako na malého dospělého – rodič chápe, že vše trvá trochu déle, ale pak by to mělo fungovat přesně jako u ideálního dospělého.

Hned na začátku jsem uvedl, že ruku v ruce s trpělivostí musí kráčet i vytrvalost (urputnost), se kterou jdeme za konkrétním výchovným cílem. Měla by být provázena i vcítěním a laskavostí, kterou jsme podrobně probrali v jednom z předcházejících dílů. Samozřejmě ani v tomto případě není úspěch zaručen, ale udělali jsme pro rozvoj konkrétní dovednosti, co je v našich silách. Někdy musíme kousek ustoupit, na chvíli přestat, abychom se se stejnou silou vrátili za nějaký čas.

PhDr. Václav Mertin

PhDr. Václav Mertin působí jako dětský psycholog, pracuje na katedře psychologie FF UK a v Pražské pedagogicko-psychologické poradně.

